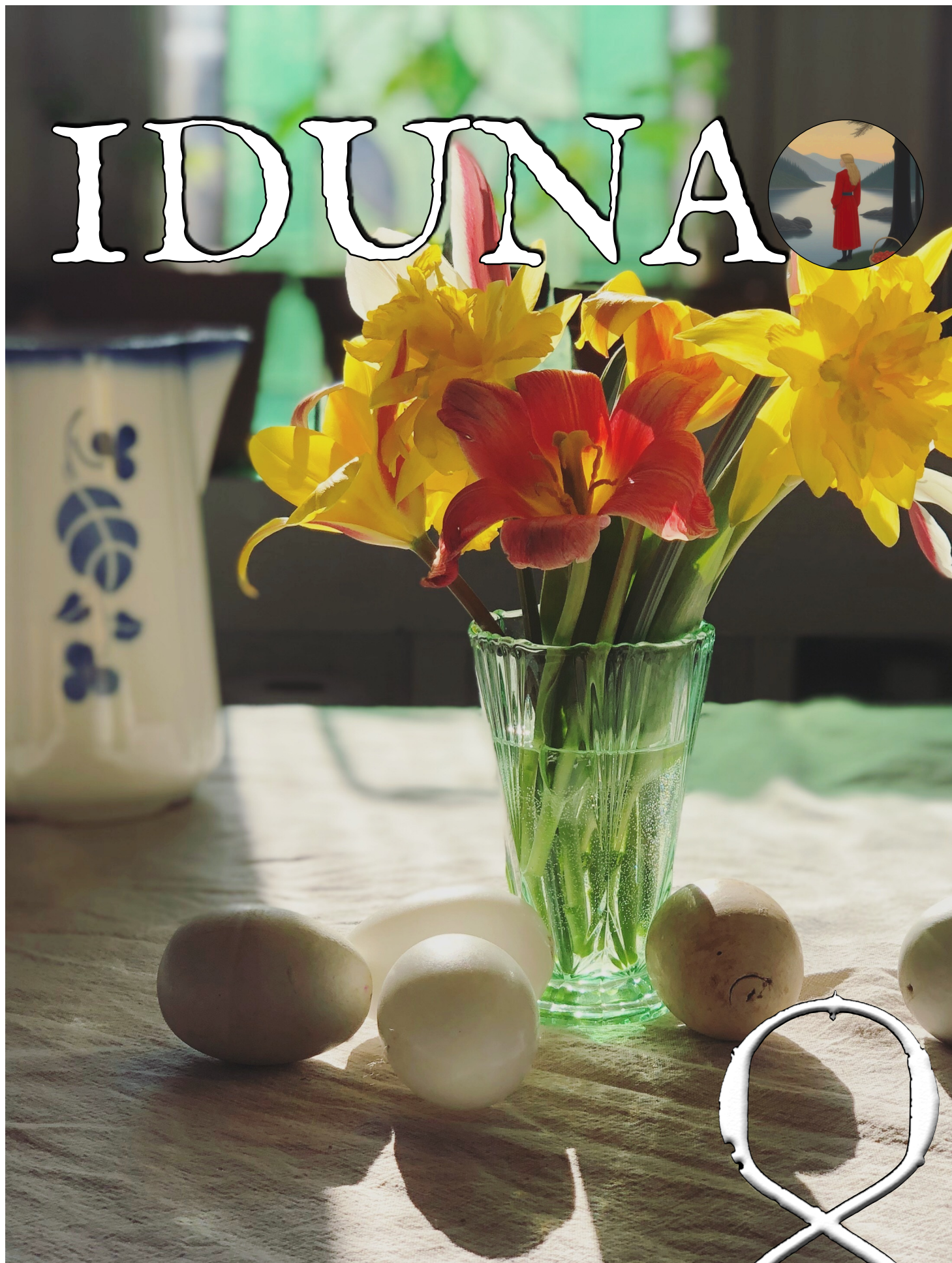

Nr 1 2025

IDUNA

En tidning från Kulturföreningen Gimle

INNEHÅLL

1. Ordföranden har ordet
3. Ur nordisk mytologi
5. Lär känna Gimles styrelse
9. Våra traditioner
15. Årstidens poesi

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Kära medlemmar,

Att bo i den del av världen som vi gör innebär ofta en rejäl portion av mörker och kyla under stora delar av året. Det är lätt att längta till ljusare och varmare tider under denna tid och nu är vi äntligen där än en gång.

Vinterhalvåret må inte vara lika uppskattat och efterlängtat som sommarhalvåret, men är likväl nödvändigt. För visst är det skiftningarna och kontrasterna mellan årstiderna som gör att vi lär oss att ta vara på och uppskatta det vi

har? Vårens ankomst vore inte lika värdefull om den ej föregåtts av en bister vinter och det är väl därför uttrycket att ”det våras” för någonting har kommit till.

På sätt och vis påminner det om hur synen på vårt kulturarv har förändrats under de senaste åren. En risk med att befinna sig i en ”sommar” för länge är att man glömmer hur kall och bister en rejäl vinter kan vara.

George R.R. Martin, författare till A Song of Ice and Fire, använder sig av detta koncept i sina romaner. I hans fantasyvärld kan årstider vara i

decennier eller till och med livstider, vilket innebär att olika generationer har vitt skilda perspektiv på överlevnad, trygghet och sin tillvaro i allmänhet. I första boken beskrivs en av karaktärerna - en ung, naiv och oskyldig flicka - som ett "summer child", eftersom hon aldrig upplevt en riktig vinter.

Det tycks som att merparten av beslutsfattare och kulturprofiler i Sverige har bestått, och till viss del, fortfarande består av just sådana här "sommarbarn". Att vi befunnit oss i en kulturell högsommar så länge att många inte längre ser något behov av att ta vara på och värna vårt gemensamma kulturarv, eftersom de inte längre vet vad alternativet innebär.

Vi är dock ändå några som har kämpat för att vi ska uppvärdera vår kultur och vårt sätt att leva. Vi har länge varit relativt få, men för första gången på länge känns det som att tanken på att vi har en kultur som är värd att vara stolt över och bejaka börjar sippra ut bland allmänheten. Det talas alltmer om svensk kultur i positiva ordalag, och rädslan för att bli stämplad som främlingsfientlig bara för att man anser att vi har ett gemensamt arv som är värt att bevara har avtagit.

Kanske är det en alltmer orolig omvärld som är orsaken. Segregation och integrationsproblem i Sverige, Rysslands invasion av ett europeiskt land, och USA:s tilltagande motvilja att agera som garant för övriga länders säkerhet har påmint om att ingenting varar för evigt, och att det alltid kommer en vinter till. Den må inte vara vare sig önskvärd eller angenäm, men ändå nödvändig för att tillfullo uppskatta det vackra och värdefulla vi har.

Men! Nu är det de facto vår, oaktat världsläget. Själv har jag avnjutit några dagar på vedbacken, och de kommande veckorna kommer bland annat att ägnas åt att förbereda Gimles årliga valborgsfirande. Jag hoppas att få träffa många av er! Till dess vill jag av djupet av mitt hjärta tacka dig för att du vill vara medlem i Gimle. Ditt stöd uppskattas enormt och möjliggör att vi kan fortsätta med vårt viktiga arbete.

Allt gott!

Arvid Nikolausson
Ordförande

UR NORDISK MYTOLOGI

Diserna är gudomliga kvinnoväsen i den nordiska mytologin. De har funnits i mytologiska föreställningar sedan långt tillbaka och kanske hade de ursprungligen rollen som fruktbarhetsgudinnor. Med tiden blev gränsen mellan diserna och andra kvinnliga väsen oskarp och de har många likheter med nornor och valkyrior.

Typiskt för diserna

är ett nyckfullt sinnelag. Av den isländska sagalitteraturen framgår att de kan vara både välvilligt och avogt inställda till andra gudomar och människor. I Norge och på Island har de knutits till enskilda släkter och betraktats som skyddsandar, men det finns också myter som skildrar att de orsakat människor skada.

Under hednisk tid

hade diserna en framträdande roll i kultutövningen. Till deras ära hölls en offerfest, disablotet, under vårvintern. Mest känt var disablotet i Uppsala, vid vilket man även höll ting

(disating) och marknad. En omtalad sägen berättar att sveakungen Adils dog när han föll av en häst och slog huvudet i en sten i samband med disablotet. Nu ska han, enligt sägnen, ligga begravd i en av de stora gravhögarna i Gamla Uppsala.

När landet kristnades

försvann blotfesterna och gamla hedniska traditioner knöts till kristna högtider. Disatinget flyttades till kyndelsmäss i början av februari och började kallas ”kyndelsting”. Men distingsmarknaden levde kvar och fick behålla sitt namn. Än idag firas distingsmarknad i Uppsala varje år.

Disernas betydelse för den hedniska kulten syns dessutom i namn på orter och platser. I Sverige finns flera källådror som kallas ”Disakällan”. Kanske har de tidigare fungerat som offerkällor. I Östergötland ligger Disevid, tidigare Disewij, där wij betecknar en gammal offerplats.

Värt att nämna är att diserna även gjort avtryck i nordiska kvinnonamn. Flera av mytologins gudinnor har

Gudinnan Freja,
även känd som
Vanadis.

tillnamn som antyder att de räknats till disernas skara. Exempelvis kallas Freja för "Vanadis" (dis av vanernas ätt) och Skade omnämns som "Ondurdis" (skid-disen).

På runstenar hittar vi

namn som Disa och Odendis. Namnet Hjördis, som finns i den svenska almanackan på samma dag som Disa, innehåller "hjör", ett gammalt ord för svärd, och betyder således svärd-disen.

Det är nu länge sedan diserna fanns i människors religiösa tankevärld, men de lever ändå kvar i spår de lämnat efter sig. Namn, platser och traditioner med koppling till diserna erinrar om vår forntid och våra förfäders uppfattning om tillvaron.

Så länge vi minns dem och för vidare berättelserna om dem fortsätter de vara en del av vårt immateriella nordiska kulturarv.

LÄR KÄNNA GIMLES STYRELSE

Maud Hemberg, 59 (Ledamot)

1. Vad fick dig att börja engagera dig i Kulturföreningen Gimle?

Jag, som så många andra, såg ett behov, en önskan att sätta mer fokus på svensk kultur och våra traditioner. Mycket är på väg in i glömska, och någon måste ge

kunskapen vidare till yngre generationer.

2. Vad inom svensk kultur tycker du är särskilt intressant?

Det finns ju så mycket mer än det vi fått med oss från skoltiden/uppväxten. Många små byar runtom i vårt avlånga land har sina egna traditioner, sina egna stilar och sätt att förvalta och sprida, och det finns så mycket fascinerande att uppleva.

Jag är väldigt intresserad av folkdansen, och i större utsträckning våra polskor och alla olika uttryck den tar sig i byarna runtom.

3. Vilken är din favorithögtid/tradition och varför?

Jag måste ändå välja julen som favorit. Förväntningar, känsla, engagemang, gemenskap och traditioner.

4. Vem eller vad inspirerar dig?

Jag blir inspirerad av så mycket, kanske alltför mycket. Det räcker med en vacker vy, en härlig målning och dess upphovsman. Kreativitet i allmänhet.

5. Favoritartist/band/kompositör?

Musik är en enormt stor del av mitt liv, och det är jättesvårt att plocka ut någon favorit. Men just nu spelar jag ofta Eivør, Ghost, Muse. Om jag ska välja klassiskt så blir det Edvard Grieg. Älskar Bergakungens sal.

6. Din favoritplats på jorden?

Jag har nog ingen specifik favoritplats. Fast vid havet trivs jag ändå som bäst. Vilket blir lite konstigt när jag bosatt mig i Dalarna.

7. Vilken bok eller film skulle du rekommendera till Gimles medlemmar?

Två av mina favoritböcker är: "Låt den rätte komma in" och "Fröken Smillas känsla för snö". Båda har ett fantastiskt sätt att berätta.

Smilla kräver dock lite mer engagemang i läsandet.

Favoritfilm: "Amelie från Mont Martre". Den rekommenderar jag alltid till alla, helt underbar. Och en annan som jag blev lite förtjust i nyligen är "Den gyllene kompassen".

8. Har du något favoritcitrat? Hur lyder det?

Jag såg nyligen några tankvärda ord: tid är värdefull. Se till att spendera den med människor som betyder något för dig.

9. Har du någon obskyr fakta om svensk eller nordisk kultur som du vill dela med dig av?

Vet inte om det hamnar inom obskyr, men hårkullornas arbeten är ju ganska så annorlunda. Jag kände på ett par sockor gjorda av hår, och det var en märklig känsla.

10. Vilka är de första fem orden du kommer att tänka på när du hör ordet "vår"?

Gro, vakna, grönt, liv, kvitter.

Lisbeth Persson- Ekström, 73 (Suppleant)

1. Vad fick dig att börja engagera dig i Kulturföreningen Gimle?

Jag är väldigt fascinerad av vår gamla och urgamla svenska historia. Jag blev väldigt glad när jag såg att Gimle startades upp. Redan som barn fick jag mycket inblick av mina föräldrar i de gamla släktingarnas historia och öde. Historia och att följa våra traditioner ligger mig varmt om

hjärtat. Kanske därför jag intresserade mig för släktforskning redan som 15-åring.

2. Vad inom svensk kultur tycker du är särskilt intressant?

Svensk kultur eller de små olikheterna i våra olika landsdelar och till och med härader fascinerar mig. Både dialekter, rutiner och traditioner är både lika och olika.

3. Vilken är din favorithögtid/tradition och varför?

Svårt att svara på men midsommarafton, skånska Mårten gås, julafton och påsk är alla fina. Varje stor högtid fylls med glädje på många sätt.

4. Vem eller vad inspirerar dig?

Varje historia eller tradition ger mig inspiration och väcker min nyfikenhet

5. Favoritartist/band/kompositör?

Väldigt brett. Jag gillar country och det mesta som "gungar".

6. Din favoritplats på jorden?

Där mina kära finns.

7. Vilken bok eller film skulle du rekommendera till Gimles medlemmar?

Pastor Isbergs "Så var det". Den handlar om änglamakerskor.

8. Har du något favoritcitат? Hur lyder det?

"Allt går att göra, det omöjliga tar bara lite längre tid." Mitt eget motto.

9. Har du någon obskyr fakta om svensk eller nordisk kultur som du vill dela med dig av?

Nej.

10. Vilka är de första fem orden du kommer att tänka på när du hör ordet "vår"?

Liljekonvaljer, syrener, sol, babysar, björkskott.

SPARA DATUMET!

I vanlig ordning så kommer vi att anordna valborgsfirande på Hjälnsbodarna utanför Lammhult i Småland, vilket brukar kunna bli en förträfflig och trevlig tillställning för både stora och små.

Varmt välkommen till Valborg med Gimle kl.15, onsdagen den 30 april.

VÅRA TRADITIONER

PÅSK

Påskan nalkas

Snart är det påsktider igen och runtom i vårt land har butikshyllorna fyllts på med färgglada dun, påskharar och påskkärringar för oss konsumenter att pynta våra hem med. Många av dessa dekorationer, som till exempel påskriset, har en tydlig koppling till gamla kristna och folkliga traditioner i Sverige. Det här med att dekorera med påskkärringar är något som är ovanligt utanför Sverige. Påskan som den ser ut i dag är en blandning av olika traditioner.

Sekulär påsk

Bland sekulära svenskar är påskan generellt något man uppmärksammar trots

firandets kristna ursprung, då med fokus på saker som påskmat, traditioner, godis och dekorationer. Det har blivit en familjehögtid där man samlas och till exempel äter påsklunch tillsammans och det kan även vara lite av en barnens högtid.

Kanske kläs familjens barn upp som påskkärringar och får ett stort pappägg fyllt med godis, eller så kör man med äggjakt, en tradition som Sverige under senare år har importerat från USA.

Att ägg associeras med påskan har dock delvis en kristen bakgrund, där äggen symboliserar Jesus återuppståndelse. Men man kan också tänka sig att vi äter ägg till påsk eftersom det är vid denna tid som

hönorna generellt sett börjar värpa igen efter vintern.

Judisk och kristen tro

Påskan är en otroligt viktig högtid för troende kristna i Sverige. Det är på påskdagen som Jesus enligt Bibeln återuppstår, efter att ha dött på korset. Jesus återuppståndelse innebär även att vi vanliga människor nu också är räddade från döden via Jesus frivilliga offer för våra synder. Genom att tro på Jesus kan vi bli förlåtna för vår fallna natur och leva med Gud i hans rike efter vår död här på jorden.

Det ord vi använder för högtiden, alltså ”påsk”, kommer ursprungligen från

det hebreiska ordet ”pesach” som betyder ”passera förbi”. Det är inte märkligt att vi som ett traditionellt kristet land har tagit ordet från hebreiskan. Jesus Kristus som ju är den centrala figuren inom kristendomen, tillhörde det judiska folket och firade själv judisk påsk.

Påsk fanns nämligen som högtid även innan Jesus grav

hittades tom och vittnen ska ha sett honom vid liv efter korsfästelsen. Ordet "pesach" syftar från början på det judiska påskfirandet där folket gladdes över hur deras förfäder efter många svåra år som trälar i Egypten blev befriade av Gud och sedan leddes av mannen Moses ut ur Egypten till frihet. "Pesach" används dock nu även för den kristna påskan i vissa länder, däribland Sverige.

Påskriset är en kristen symbol som vi i Sverige traditionellt pyntar med fjädrar. Under 1600-talet var det vanligt att familjens hufvader piskade övriga medlemmar i hushållet med riset, som då kallades fastlagsris, under långfredagen för att man

skulle komma ihåg hur Jesus piskades och led i samband med korsfästningen.

Under 1700-talet hade det hela blivit mer som en lek, då barnen höll i riset och väckte föräldrarna med det.

Redan under det här århundradet fanns också dekorativt fastlagsris som piffades upp med färggranna band eller pappersblommor. Att sätta i fjädrar blev populärt under mitten av 1800-talet.

Hedniska inslag?

Till skillnad från Sverige så kallar man i engelsktalande länder påskfirandet för "easter". Det här ordet kopplas till äldre germansk hedendom vari det finns en gudinna som kallas Ēostre.

Hennes namn betyder
”gryningsglöd” och innan
kristendomen blev
dominerande i Europa firade
germanerna festival till
Ēostres ära under våren -
månaden april kallades förr i
tiden ”Osternmonat” efter
henne.

Men hur är det då inom
Sveriges påskfirande? Finns
det hedniska inslag här? Det
menar vissa, via påskharen -
som kommer från Tyskland
och kopplas till Ēostre.

Dock var det först under
1800-talet som teorin om
påskharen publicerades och
om berättelsen faktiskt är
äldre än så, vet vi inte. En
som stod bakom teorin var
Jacob Grimm.

Berättelsen i fråga handlar
om hur gudinnan Ēostre
räddar livet på en fågel
genom att förvandla den till
en hare, som sedan fortsätter
att lägga ägg trots sin nya
skepnad. I tacksamhet till
gudinnan ger haren då sina
ägg till Ēostre. En brittisk
dokumentär från år 1993
gjorde idén kring påskharen
som gudinnans heliga
följeslagare allmänt känd.

Vare sig påskharen är
hednisk eller ej, så kom den
till oss i Sverige under 1800-
talet. Då vi redan hade den
kristna påsktuppen som
symbol, blev haren dock inte
jättepopulär att dekorera
med förrän senare - kanske
då via influenser från USA
med deras påskfirande, där
påskharen är mycket vanligt
förekommande.

Påskkärringar - ett svenskt påfund?

Vad gör då påsken i Sverige annorlunda från den i övriga världen? Påskkärringens del i påskfirandet är som tidigare nämnt något i stort sett unikt för Sverige, med Finland som undantag. Det hela har sitt ursprung i vår folktro och även vår historia med avrättningar av oskyldigt folk som pekades ut som häxor under 1600-talet.

Man trodde i Sveriges bondesamhälle att påskkärringar under skärtorsdagen flög till Blåkulla där djävulen höll gästabud.

För att skrämma iväg potentiella påskhäxor kunde man skjuta med gevär eller tända påskbrasor. Påsksmällare kunde också användas i det här syftet.

Traditionen att klä ut sig till påskkärring tros ha kommit till under 1800-talet. Då var det ungdomar och vuxna som klädde ut sig - kanske bör vi återuppliva den traditionen?

Med det önskar jag er en glad påsk lite såhär i förskott!

Mikaela Engborg Ryan

ÅRSTIDENS POESI

Vårens tid

Varje år vid vårens tid
Fosterjorden grön ju blir
Hjärtat spritter av dess glans
Skönare land det ej kan bli

Jorden sina årstider har
Alla sin egen charm dom har
Men om valet mitt ändå vore
Så är våren det vackraste här i
Norden.

Text: Isak Löfstedt

Vårlåt

Göken på ängarna gal i sena natten,
löken på sängarna blomstrar vit och
röd.

Forsen kring stenarna sprutar
mjölkvitt vatten,
porsen och enarna skänka ut sitt
mjöd.

Vad vårt land är vänt och ljust,
hur dess hundra sjöar glänsa
liksom ögon dem kärleken tjust!
Följer du skällan i långa
solskensdagar,

sköljer vid källan du foten, späd och
skär?

Lockar dig duvan till dunklet, där
hon klagar,
plockar på tuvan du söta fjolårsbär?
Se, din vän i längtan går.
Hur de ungas hjärtan darra
liksom lärksång i hembygdens vår!

Text: Erik Axel Karlfeldt

Brudslöjan

Brudslöjan
Av smältvatten bildas om våren
Silverkaskader faller
Längs med sipporna i snåren

Skogen
Med blad av skir grönska intill sin
barm
Hon ler under slöjan
Och längtar till sin älskades famn

Vindarna viner i hennes furor
De lovsjunger allas vår Gud
Niger gör hela skogen
För hon är en Kristi brud

Text: Mikaela Engborg Ryan

Flyttfåglarna

I flyktande gäster på främmande strand,
när söken I åter ert fädernesland?
När sippan sig döljer
i fädernedalen
och bäcken besköljer
den grönskande alen:
då lyfta de vingen,
då komma de små;
väg visar dem ingen
i villande blå:
de hitta ändå.

De finna så säkert den saknade nord,
där våren dem väntar med hydda och bord,
där källornas spenar
de trötte förfriska
och vaggande grenar
om njutningar viska,
där hjärtat får drömma
vid nattsolens gång
och kärleken glömma
vid lekar och sång,
att vägen var lång.

De lyckliga glada, de bygga i ro
bland mossiga tallar sitt fredliga bo;
och stormarna, krigen,
bekymren och sorgen,
de känna ej stigen
till värnlösa borgen,
där glädjen behöver
blott majdagens brand

och natten, som söver
med rosande hand
de späda ibland.

Du flyktande ande på främmande strand,
när söker du åter ditt fädernesland?
När palmerna mogna
i fädernevärlden,
då börjar du trogna
den fröjdfulla färden,
då lyfter du vingen
som fåglarna små;
väg visar dig ingen
i villande blå;
du hittar ändå.

Text: Johan Ludvig Runeberg

